

μπορούσαν να σκοτώσουν, τους ὀλιγώτερο ἐπικινδύνους, τοὺς ἔριχναν στὴ φυλακὴ, καὶ τὸ πολίτευμα τῶν «σοσιαλ δημοκρατῶν» κατάντησε τρομερώτερον ἀπὸ τὸ πολίτευμα τοῦ Κάιζερ.

Ἴδου ποὺ βρισκόμαστε σήμερα. Εὐθὺς ὡς σηκωθῇ ἓνας ἀρχηγός : μιὰ σφαῖρα. Καὶ ὅμως οἱ Χίντενμπουργ, οἱ Τίρπιτς, οἱ Κάπ, οἱ Χέλλφερνχ ζοῦν καὶ πίνουν καμπανίτην: Γερμανικὴ ἐπανάστασις !

Τὸ πεπρωμένον καὶ αὐτὸ συμβάλλει. Οἱ καλοὶ ποὺ δὲν σκοτώνονται ἀπὸ τὰ ὑποκόπανα τῶν ἀξιωματικῶν πεθαίνουν ἀπὸ τὴ στέρξη καὶ τὴν ἀρρώστεια : καθὼς ὁ Οὐγκο Χάζε, Λούντβικ Ρούμπινερ. Ὁ τελευταῖος αὐτὸς ὑπῆρξε ὁ ἀπόστολος τῆς κυριαρχίας τοῦ λαοῦ. Ἐδημοσίευσεν τὸ τελευταῖο χρόνον πρὶν τὸ θάνατό του μιὰν ἀξιόλογη συλλογὴ «Die Gemeinschaft», ὅπου θέλει νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀλληλεγγύη ὅλων τῶν μεγάλων πνευμάτων, κάθε λαοῦ καὶ κάθε ἐποχῆς. Τέλος ἐπίσης τὸ πρῶτο ἐπαναστατικὸ δράμα «Die Gewaltlosen»..

Ὅλοι φεύγουν. Οἱ πράξεις των μένουν καὶ τὰ ἔργα των ἐπίσης. Δὲ χάνομε θάρρος. Εἴμαστε ἀκόμα ἐδῶ. Τὸ μέλλον θὰ εἶναι μεγάλο.

IVAN GOLL

ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΓΑΛΛΙΑ

Ὑστερα ἀπὸ τὸ φοβερὸ πόλεμο, ποὺ μόλις τέλειωσε, ποιά νὰ εἶναι ἡ κατάστασις τῆς τέχνης στὴ Γαλλία ;

Εἶναι δύσκολο νὰ βρεθῇ ἀπάντησις στὴν ἐρώτησις αὐτή, στίς στιγμὲς αὐτὲς τίς τόσο ταραγμένες ἀκόμη, ποὺ τίποτε δὲ φαίνεται σταθερὸ, παρὰ ὅλα βρῖσκονται σὲ διαρκὴ ζύμωσι, πρὸς ἓνα σκοτεινὸ γίνεσθαι.

Μὲ ὅλα ταῦτα, κάθε ἄνθρωπος, ποὺ δὲν τὸν τυφλώνει καμιὰ προκατάληψη, βλέπει ὀλοκάθαρα ὅτι ὁ καλλιτέχνης εἶναι ὁ πιὸ ἀπομονωμένος, ὁ πιὸ περιφρονημένος, ἐκεῖνος ποὺ στὴ σημερινὴ κοινωνία ἐννοεῖται καὶ λογαριάζεται λιγώτερο ἀπὸ κάθε ἄλλον.

Ἐνα ἀπὸ τὰ χεροπιαστά ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου, ὑπῆρξε ὅτι σήκωσε πιὸ φανερά ἀπὸ κάθε ἄλλῃ φορὰ, τὴ μιὰ ἐνάντια στὴν ἄλλῃ, δυὸ δυνάμεις παντοτινὰ ἀντιμέτωπες σὲ ἀγῶνες, ὅπου ἡ νίκη ἀλλάζει στρατόπεδο ἀνάλογα μὲ τίς στιγμὲς καὶ τίς συνθῆκες ποὺ δίνεται ἡ μάχη.

Ὅμως ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς φαίνεται ὅτι νικᾷ γιὰ τὴν ὥρα τουλάχιστο, ὅπως ἄλλωστε βεβαιώνουν καὶ οἱ τελευταῖες βουλευτικὲς ἐκλογές, ποὺ ἐξασφάλισαν συντηρητικὴ πλειοψηφία. Ἐξἄλλου, τὸ σοσιαλιστικὸ κόμμα, ἂν καὶ ἔχασε τοὺς μισοὺς βουλευτάς, ποὺ εἶχε στὴν περασμένη βουλὴ, βλέπει ὅτι ὁ ἀριθμὸς τῶν ψηφοφόρων του ὅλο καὶ αὐξάνει μέσα σ' ἓνα πληθυσμὸ ποὺ ἐντούτοις ἐλαττώθηκε.

Εἶναι ἐπίσης φανερό, ὅτι ἡ Κυβέρνησις κατῴρθωσε νὰ σύρῃ τὸ λαὸ στὸ δρόμο ποὺ αὐτὴ ἠθέλε ἐνεργώντας βιαστικὰ τίς ἐκλογές καὶ φοβερίζοντας τὸν κόσμον μὲ τὸ φάντασμα τοῦ μπολσεβικισμοῦ. Ἐπήφισαν λοιπὸν στὴ Γαλλία ὅχι γιὰ τὴν ἰδέα, παρὰ ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς ἐπανάστασις ποὺ τὴ ζωγράφιζαν μὲ ὅλου τοῦ εἶδους τίς ὑπερβολές, μὲ τίς ὁποῖες ἐπιβαρύνουν, χωρὶς νὰ ἔχουν καὶ σοβαρὰ ἀποδείξεις, τὴν κομμουνιστικὴ ρωσικὴ δικτατορία. Ἐνας «παράλογος λοιπὸν φόβος», ἓνα «σκοτεινὸν αἶσθημα» ἔσμιξε

με τίς ψήφους τῶν κεφαλαιοκρατῶν τίς ψήφους τῶν μικροεμπόρων, τῶν μικροαστῶν, τῶν υπάλληλων, τῶν χωρικῶν κ.λ.π.

Ὁ κ. Clemenceau, σ' ἓνα περίφημο λόγο του (πρέπει νά τοῦ ἀναγνωρισθῇ ἡ τιμὴ αὐτῇ), κτηνωδῶς, μὲ παρησία, ἔβαλε κάτω τὸ ζήτημα: «Μεταξὺ ἐμᾶς καὶ τῶν μπολσεβίκων (διάβαζε σοσιαλιστῶν) εἶναι ζήτημα δύναμης», ἐκήρυξε μὲ δυὸ λόγια. Βέβαια, μπορεῖ νά μὴν εἶναι παρὰ ζήτημα δύναμης: δύναμης πνευματικῆς, δύναμης ὑλικῆς.

Μέσα στὴν ὁλοένα κτηνωδέστερη περιοχὴ ποὺ ἐξελλίσσονται οἱ νεώτερες κοινωνίες, ἡ πνευματικὴ δύναμις μένει ἄγνη χωρίς τὴν ὑλική, καὶ ἡ δευτέρη ὁμως δὲν μπορεῖ νά εἶναι εὐεργετικὴ χωρίς τὴν πρώτη.

Μὲ λίγα λόγια, ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς ἐγίνε παντοδύναμος μὲ τὰ πελώρια κεφάλαιά του, ποὺ μαζεύτηκαν κατὰ τὸν πόλεμο, διατηρήθηκαν καὶ αὐξήθηκαν μὲ τὸ ἀμείλικτο προστατευτικὸ σύστημα. Οἱ προνομιῶχοι ποὺ τὸν ἀποτελοῦν λίγο σκοντίζονται, γιὰ νά μὴν πῶ καθόλου, γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς σκέψης, τοὺς καλλιτέχνες ποὺ περιφρονοῦν ἢ μᾶλλον τοὺς φοβοῦνται. Ἐπειδὴ βλέπουν τὸ μέλλον ἀβέβαιο, σκέπτονται πῶς ν' ἀπολαύσουν τρελὰ καὶ γοργορότερα τὰ πλοῦτή τους, ἀποφασισμένοι νά μὴν ἀφαιρέσουν τίποτε ἀπὸ τὰ προνόμιά τους χάριν τοῦ γενικοῦ καλοῦ.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, ἡ προλεταρικὴ δύναμις συγκεντρωμένη μέσα στὰ συνδικάτα ποὺ ὅσο πάει γίνεται καὶ πιὸ ἀπειλητικὴ. Ἀπὸ τίς τελευταῖες ἀπεργίες θὰ μπορούσε κανεὶς νά βγάλῃ συμπεράσματα εὐνοϊκὰ μᾶλλον γιὰ τὸν κεφαλαιοκρατισμὸ, γιατί ὁ πλοῦτος του ἐσυγκράτησε καὶ σταμάτησε τὴν προλεταρικὴ δύναμις.

Χωρὶς ἄλλο, τὰ συνδικάτα δοκίμασαν κάποτε τὴν αὐτὰ πᾶ τὴ τῆς νίκης, μὲ τὸ νά πετύχουν αὐξήσεις ἡμερομισθίων ὕστερα ἀπὸ τίς διάφορες σωματικὰς ἐξεγέρσεις τους. Αὐταπάτη! Ὁ κεφαλαιοκρατισμὸς ἐποφελήθηκε ἀπὸ τίς ἐργατικὰς ἐπιτυχίες γιὰ ν' αὐξήσῃ ὑψώνοντας τίς τιμὰς πολὺ περισσότερο ἀπὸ τὰ ἡμερομίσθια. Στὸν ἀμερόληπτο παρατηρητὴ οἱ σωματικὰς ἀπεργίες φαίνονται λοιπὸν νά διατηροῦν ἂν ὄχι νά δυναμώνουν τὴ θέση τῶν ἀντιπάλων τους.

Ἀνάμεσα στὶς δυὸ αὐτὲς δυνάμεις εἶναι μπλεγμένοι ὁ διανοούμενος, ὁ καλλιτέχνης, ὁ ἄνθρωπος τοῦ ἄγνου ἰδανικοῦ. Σὲ ποιά ἀπὸ τίς δυὸ θὰ κλίνουν οἱ πόθοι του, οἱ εὐχὲς του, οἱ προτιμήσεις του; Στὸ κεφαλαιοκρατικὸ στρατόπεδο ἐκτιμοῦν καὶ ὑποστηρίζουν τὸν καλλιτέχνη, τοῦ ὁποῖου οἱ πεποιθήσεις καὶ οἱ διαθέσεις εἶναι καλὰ γνωστὲς ἀπὸ τοὺς κεφαλαιοκράτες. Στὸ προλεταριακὸ στρατόπεδο, ὁμως, ὁ ἀρτίστας μένει μόνος καὶ χωρὶς ὑποστήριξη. Σὲ ὅλες ἄλλωστε τίς ἐποχὰς οἱ τολμηροὶ νεωτεριστὲς, οἱ ἀτρόμητοι πρόσοχοι υπέφεραν καὶ ἀπέθαναν ἀπὸ τὴν ἀδιαφορίαν τῆς μάζας.

Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ συνδικαλισμοῦ, οἱ περισσότεροὶ τουλάχιστο, λίγο σκοντίζονται γιὰ τὴν τέχνη, γιὰ τοὺς θεωρητικούς τῆς σκέψης, γιὰ τὸ μαρτύριο τοῦ δημιουργοῦ.

Εἰς τουλάχιστο, στὶς Γαλλικὰς συνδικαλιστικὰς προσπάθειες, δὲ βλέπω ἀκόμη τὸ ἰδεαλιστικὸ ἐκεῖνο ρεῦμα, ποὺ ὁδηγεῖ σὲ ἀγνὲς πραγματώσεις. Οἱ ἐργάτες μοῦ φαίνονται πῶς τείνουν μᾶλλον σὲ μιὰ δικτατορία ὑλικῶν ἀπολαύσεων, ἢ ὅποια δὲν θὰ ἦταν οὔτε καλύτερη οὔτε χειρότερη—χειρότερη ἴσως—ἀπὸ τὴν ἀστική διακτατορία ποὺ μᾶς πιέζει τώρα.

Ποιά ἀπὸ τίς δυὸ αὐτὲς δυνάμεις θὰ νικήσῃ; Ἀπὸ τὴ σημερινὴ κατάσταση τῶν πραγμάτων δὲν θὰ μπορούσε κανεὶς ν' ἀπαντήσῃ ὀριστικά.

Ἴσως ἡ δεύτερη, ἐπειδὴ εἶναι πιὸ νέα, λιγώτερο κουρασμένη ἀπὸ τὴν πρώτη, ἢ καὶ φαίνεται ὅτι ἔφτασε τώρα τὸ μεσουράνημά της.

Σκέπτομαι ὁμως, ὅτι ἂν τὸ προλεταριάτο ἤξερε καὶ ἤθελε νὰ προστατεύσῃ, ν' ἀγαπήσῃ τὴν ἀκτινóβολη μὰ ἕσπλη ἐκείνη δύναμη ποὺ εἶναι ὁ καλλιτέχνης, ὁ διανοούμενος, ἡ τελικὴ ἐπιτυχία του θὰ ἦταν ἴσως πιὸ προσεχῆς καὶ πιὸ ἀσφαλισμένη.

Γιὰ τὶς αἰτίες αὐτὲς συστήθηκαν καὶ σωματεῖα γιὰ νὰ προστατεύσουν τὰ ὁμαδικὰ συμφέροντα τῆς τέχνης, τῶν γραμμάτων, τῶν ἐπιστημῶν ἀπὸ αὐτὰ χωρὶς ἄλλο τὸ σπουδαιότερο εἶναι ἡ «Διεθνὴς Ὁμοσπονδία τῶν Τεχνῶν, τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Ἐπιστημῶν», μὲ ὄργανο μιὰ μηνιαία διεθνὴ ἔφημερίδα «Αἴσωπος» ποὺ βγαίνει σὲ πολλές γλῶσσες, καὶ ἰδρύθηκε στὸ Παρίσι μὲ τὴν πρωτοβουλία τοῦ Banville d'Hostel. Ἡ διεύθυνσή της εἶναι: 38 bis, rue Fontaine.

Ἡ ὁμοσπονδία αὐτὴ σκοπὸ ἔχει νὰ ἐνώσῃ σὲ μιὰ δέσμη ὅλους τοὺς διανοουμένους τοῦ κόσμου: καλλιτέχνες, καθηγητὰς, δικηγόρους, γιατροὺς, φιλόσοφους κλπ. νὰ τοὺς συνδέσῃ ἀδελφικά καὶ διὰ μέσου τῶν συνόρων ἐλπίζει ἔτσι, ἀπὸ τὴ συνεργασία τους, ἀπὸ τὰ συνενωμένα συμφέροντά τους, νὰ γεννηθῇ μιὰ εὐεργετικὴ δύναμη ἱκανὴ νὰ φωτίσῃ τὴν ἀνθρωπότητα καὶ νὰ ρυθμίσῃ ἴσως τὶς τύχες της στὸ μέλλον.

Μὲ τὴν φροντίδα τῆς Ὁμοσπονδίας ἰδρύθηκαν τελευταῖα ὑπὸ τὴν προστασία τοῦ νόμου τοῦ 1884 τρία ἐπαγγελματικὰ συνδικάτα: «Γραφικὲς καὶ πλαστικὲς Τέχνες», «Δραματικοὶ Συγγραφεῖς», καὶ «Συγγραφεῖς». Ἐπίσης ἡ ὁμοσπονδία τελευταῖα εἶχε μιὰ μεγάλη ἐπιτυχία διεθνoῦς ἀλληλεγγύης, μὲ τὸ νὰ ἐλευθερώσῃ τὸν Ἰσπανὸ συγγραφέα Ribera Rovira, παράνομα φυλακισμένο στὴ Βαρκελώνα γιὰ ἀδίκημα τοῦ τύπου.

Κοντὰ στὴ «Fédération Internationale des Arts, des Lettres et des Sciences», καὶ μὲ διαφορετικὴ ὅλος διόλου ἰδεολογία, ἰδρύθηκε τὸ σωματεῖο «Clarté» (42 Rue Feydeau) τοῦ ὁποῖου τὸ Δ. Συμβούλιον περιλαμβάνει τὰ ὀνόματα τῶν Barbusse, Duhamel, Anatole France, Vaillant-Couturier, Noël Garnier κλπ.

Τὸ σωματεῖο αὐτὸ ἀποτελεῖται ἀπὸ συγγραφεῖς τῆς «Ἀριστεράς» οἱ ὁποῖοι ἐκτὸς ἀπὸ τὴν τέχνη, δὲ μένουν ἀδιάφοροι στὰ κοινωνικὰ κινήματα, θέλουν, τουναντίον, ν' ἀνακατώνονται στοὺς πολιτικοὺς ἀγῶνες (ὄχι μὲ τὴν ὑποχωριστικὴ σημασία), νὰ πολεμοῦν μὲ τὸ ἰδανικὸ μιᾶς κοινωνίας, στὴν ὁποίαν ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ δικαιοσύνη δὲν θὰ ἦταν πιὰ κούφια λεξίδια στὴ μετώπῃ τῶν λαϊκῶν νάνων.

Γιὰ τὸ σκοπὸ αὐτὸ ἀνταλλάχθηκε μιὰ ἀλληλογραφία μεταξὺ τοῦ σωματείου «Clarté» καὶ τοῦ κ. Eugène Montfort, διευθυντοῦ τοῦ περιοδικοῦ «Les Marges», πολὺ ἀγαπητοῦ στοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων, καὶ τοῦ ὁποῖου ἐζητεῖτο ἡ προσχώρησις.

Ὁ κ. Eugène Montfort τὴν ἀρνῆθηκε ἐπικαλούμενος τὸ δικαίωμα τοῦ καλλιτέχνη νὰ μὴ ἀνακατεῖται στὴν πολιτικὴ. Τὸ ζήτημα μοῦ φαίνεται κακὰ βαλμένο.

Εἶναι βέβαια φανερό, ὅτι ὁ συγγραφεὺς, ὁ ποιητὴς δὲ γράφουν ἕνα

ρομάντσο ή ένα ποίημα μέ τὸ σκοπὸ νά ὑποστηρίξουν μιὰ ἰδέα, νά διαδώσουν μιὰ θεωρία. Ὁ ἄξιος καλλιτέχνης συλλαμβάνει τὸ ἔργο του ἀπὸ μιὰ ἐσωτερικὴ ἀνάγκη νά ἐκφράσῃ, ὅσο μπορεῖ πρὸ ἔντονα καὶ πρὸ πλέρια, τὸ μῦθο τῆς φωτεινῆς ζωῆς, ποὺ κατέχει μέσα στὸν ἀνεμοστρόβιλο τῆς παγκόσμιας ζωῆς.

Τὸ ἔργο τῆς τέχνης εἶναι λοιπὸν «δημιουργία» ποὺ ἔχει μέσα τῆς τὴ ζωὴ καὶ τὸ σκοπὸ τῆς. Εἶναι ὁμως πάλι φανερό, ὅτι τὸ ἔργο τῆς τέχνης εἶναι ἔργο κοινωνικὸ, ἐπειδὴ σχεδιάστηκε, πραγματώθηκε μέσα στὴν κοινωνία, ποὺ εἴμαστε καταδικασμένοι νά ζοῦμε. Θὰ εἶναι ἡ περισσύτερο ἢ ὀλιγότερο ἀκτινοβόλο, ἀνάλογα μέ τὸ χυμὸ ποὺ τὸ ἐμψυχώνει καὶ τὴ μορφὴ ποὺ τὸ ντύνει. Δὲ χωρεῖ λ. χ. ἀμφιβολία, ὅτι ἓνα ρομάντσο τοῦ Zola, μιὰ σελίδα τοῦ Mirbeau ἔχουν κοινωνικὴ σπουδαιότητα πλατύτερη παρὰ ἓνα ποίημα τοῦ Mallarmé χωρὶς ἡ ἐσωτερικὴ ἀξία τοῦ δευτέρου νά εἶναι γιαντὸ μικρότερη.

Ἄν ὁ κ. Eugène Montfort μέ τὴν πολιτικὴ ἔννοει, μιὰ πάλι προσώπων γιὰ ἐκλογικὰ συμφέροντα, συμφωνῶ μαζί του. Ὁ καλλιτέχνης πρέπει νά στέκεται μακριὰ ἀπὸ τὴν πολιτικὴ· ἂν ὁμως μέ τὴ λέξη αὐτὴ ἔννοει συζήτηση ἰδεῶν νομίζω πὼς γελιέται. Ὁ καλλιτέχνης χωρὶς νά ξεπέφτῃ μπορεῖ νά ὑποστηρίξῃ μέ ἄρθρο ἐφημερίδας ἢ ἀπὸ ἄλλο βῆμα, ἐκεῖνο ποὺ νομίζει καλύτερο· αὐτὸ δὲ θὰ τὸν ἐμποδίσῃ καθόλου νά δημιουργήσῃ, μακριὰ στὴν ἀγαπημένη του μοναξιά, ἔργα ὁμορφιάς. Ἴσως μάλιστα ὁ τέλειος καλλιτέχνης εἶναι ἐκεῖνος, ποὺ ἐνδιαφέρεται γιὰ ὁλως τὶς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς. Θὰ ἦταν ἀνιάρδ καὶ ὑπερβολικὰ εὐκόλο νά ἀναφέρωμε παραδείγματα, ποὺ θὰ εὗρισκε κανεὶς ἄφθονα μέσα στὴν ἱστορία τῆς λογοτεχνίας μας. Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο φαίνεται ὅτι καταλήγει ἡ ἔρευνα ποὺ ἔκαμε σὲ πολλοὺς ἐξέχοντας λογοτέχνας μιὰ ἀξιόλογη μικρὴ ἐπιθεώρηση, ποὺ βγαίνει στὸ Bordeaux: «Le Buccin». Ἀπὸ τὶς ἀπαντήσεις ποὺ πῆρε, βγαίνει ὅτι ἡ τέχνη δὲν ἔχει σκοπὸ κοινωνιολογικὸ, πολιτικὸ, ἠθικὸ, θρησκευτικὸ. Αὐτὰ ὅλα εἶναι περιοχὲς διάφορες ἀπὸ τὶς ὁποῖες μπορεῖ νά ἐμπνέεται κανεὶς, προσέχοντας μόνον νά μὴν τὶς συγχίξῃ.

Δίπλα στὸ ζήτημα αὐτὸ «κοινωνικὴ τέχνη» ποὺ ἔπρεπε νά τὸ μελετήσωμε καλά, ἀφοῦ ἔχει τοὺς ὑπέρμαχούς της στὴ νέα μας λογοτεχνία, παρουσιάζεται ἓνα ἄλλο, ποὺ δημιούργησε ἀρκετὸ θόρυβο: «ἡ ἄδολη τέχνη», ὁ «φιλολογικὸς κυβισμός», ἐλλείπει ἄλλου ὅρου πρὸ χαρακτηριστικοῦ.

Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ ἀντιπροσωπεύουν ἢ θέλουν ν' ἀντιπροσωπεύουν τὴν «ἄκρα λογοτεχνικὴ πρωτοπορεία». Εἶναι κι αὐτὸ μιὰ εὐγενικὴ φιλοδοξία συγγραφέων, ποὺ θέλουν νά δημιουργήσουν κάτι νέο, νά διεγείρουν μιὰ κατανοητὴ αἰσθητικὴ ἀνάγκη. Ἀρνοῦνται τὴν παλιὰ ἀπομίμηση, ἀποφεύγουν τὸ ἀνέκδοτο, μισοῦν τὴν ἀνάπτυξη θέματος, θέλουν νά παρουσιάσουν μόνον τὴν «ἀγνήν συγκίνησιν». Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἔχουν τάλαντο καὶ ἡ προσπάθειά τους θὰ εἶναι σωτήρια ἀντίδραση κατὰ τοῦ «ρητορισμοῦ» στὴ λογοτεχνία καὶ τοῦ ἐμπρεσιονισμοῦ στὴ ζωγραφικὴ, «ἐπιστροφὴ» στὴ σύνθεση, στὴν ἀρχιτεκτονικὴ.

Ἔχω νά τοὺς ψέξω τόσο τοὺς ζωγράφους ὅσο καὶ τοὺς ποιητάς, ὅτι παρουσίασαν γιὰ ἔργο ἀπλὲς ἀναζητήσεις καὶ μελέτες, ποὺ θὰ κέρδιζαν πολὺ ἂν ἔμεναν στὴ σοβαρὴ σκιὰ τοῦ «ἐργαστηρίου».

Μπορεῖ μιὰ τέχνη νά εἶναι ὅλως διόλου νέα, ὅλως διόλου «ἀγνή»; Ἀπαντῶ ἀδίστακτα ὄχι! Ἡ τέχνη δὲν ἀναβλύζει ἔξω ἀπὸ τὸ χρόνον, στὸ

περιθώριο τοῦ χώρου, σάν σαπουνόφουσκα στό στόμιο τοῦ φουσητήρα. Τό νά ὑποστηρίξῃ κανεῖς αὐτό, εἶναι σάν νά παραγνωρίζῃ τοὺς θεμελιώδεις νόμους, πού διέπουν ὅλες τῖς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς· καί τὸ ἔργο τῆς τέχνης δὲν εἶναι παρὰ μιὰ ἀπὸ τῖς ἐκδηλώσεις αὐτές.

Τὸ παρελθὸν μᾶς ἐπιδράζει, ὅ,τι προσπάθειες κι ἂν κάνουμε γιὰ νά τὸ πετάξουμε ἀπὸ πάνω μας, ὅπως οἱ «κυβισταὶ» δὲν μποροῦν νά ἐμποδίσουν ὥστε νά μὴ διαφαίνεται μέσα στὰ ἔργα τους ἡ ἐπίδραση τοῦ Mallarmé, τοῦ Rimbaud, τοῦ Laforgue, τοῦ Corbière κλπ.

Γιατί νά μὴ σεβώμαστε τὴ γραμματική, τὴ σύνταξη, τὴν τυπογραφία, ἀφοῦ σεβώμαστε τὴν ὀρθογραφία τῶν λέξεων; Ὁ σχηματισμὸς τῶν λέξεων δὲν εἶναι, ἐφόσον γνωρίζω, νεώτερος ἀπὸ τὴν κατασκευή τῆς φράσεως. Ὅταν γράφει κανεῖς ἢ στοχάζεται ἢ πασχίζει νά μεταδώσῃ στοὺς ἄλλους τὸ θαυμαστό προῖον τῶν μελετῶν του (καί τὸ ἐπιδιώκει ἀφοῦ τὸ δημοσιεύει) φαίνεται ὅτι εἶναι ὑποχρεωμένος χωρὶς ἀνταισθητικὲς ὑποχωρήσεις, βέβαια, νά γίνεται κατανοητὸς στό κοινὸ πού τὸν διαβάξει.

Παραδέχομαι ὅτι μπορεῖ κανεῖς νά δίνηῖ δείγμα τῆς προσωπικότητάς καὶ τῆς πρωτοτυπίας του, σεβόμενος τὴ γλῶσσα (δὲν ἐννοῶ, ὅτι πρέπει νά σέβεται τοὺς κλασικοὺς κανόνες τοῦ ὥραίου).

Κάθε ἐποχὴ «γίνεται κλασική» μὲ τὴ νέα παραγωγή πού ἀφίνει πίσω της, ὡς ἀνάμνηση γιὰ τὸ πέρασμά της ἐπάνω στὴ γῆ, τῆς ὁμορφιάς πού ἀκατάπαντα σειέται. Καί ἀφοῦ, ὡς τώρα, δὲ βρέθηκε τίποτε καλύτερο γιὰ τὴν ἔκφραση ἀπὸ τὰ σημάδια τοῦ λόγου ρυθμισμένα σύμφωνα μὲ μιὰ νοητὴ τάξη, ἴσως οἱ πιὸ πρωτότυποι καὶ καλύτεροι εἶναι ἐκεῖνοι πού ἐργάζονται προσωπικῶς μὲ τὰ φτωχὰ μέσα πού μᾶς κληροδότησε τὸ παρελθόν.

Μετὰ ἀπὸ τόσες χιλιετηρίδες «δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀπολύτως νέο» πάνω στό γελοῖο πλανήτη μας : οὔτε ἡ οὐσία, οὔτε ἡ μορφή.

Τὸ λέγω μ' ὅλη τὴν εἰλικρίνεια: αὐτὸ πού ὀνομάζουν «κυβισμό» μπορεῖ εὐκόλα νά γλυστρήσῃ πρὸς τὸ διαφοροούμενο, πρὸς τὴν ἀδυναμία, καὶ φοβοῦμαι μὴ ὁ χρόνος τυλίξῃ στὸν πέπλο του ἔργα ἀπὸ τὰ ὁποῖα μερικά θὰ ἄξιζαν περισσότερο ἀπὸ ἓνα ρινοκινδύνευμα στό περιβόλι πού εὐωδιάζει ἀπὸ τὰ ἄνθη τῶν βασανισμένων πνευμάτων. Ἡ ἁλλοιωτικὰ τὸ ψέλλισμα ἑνὸς παιδιοῦ, ἡ ἀσυναρτησία ἑνὸς τρελοῦ, οἱ ὀνοματοποιεῖς σὲ κομπολόγια, θ' ἀποτελέσουν τὴ μελλοντικὴ ἔμπνευση, πρῶτα πού θὰ μπορούσε ἐπὶ τέλους νά ὑποστηρίξῃ κανεῖς.

Μὰ παρατηρῶ, ὅτι ἀκόμη δὲ μίλησα καθόλου γιὰ βιβλία καὶ τῖς ἐπιθεωρήσεις, πού βγῆκαν τελευταῖα. Προτίμησα, στό πρῶτο αὐτὸ χρονικὸ, νά παρουσιάσω καὶ νά συζητήσω μὲ ὅλη τὴν εἰλικρίνεια τὰ λογοτεχνικὰ ἢ κοινωνικὰ κινήματα παρὰ νά ἀσχοληθῶ μὲ τὰ ἴδια τὰ ἔργα. Αὐτὸ γιὰ τὴν ἐρχόμενη φορὰ.